

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1972

BRNO 1973

arbeiten zwei Gräber mit orientierten Skeletten zerstört. Bei den beschädigten Schädelresten fanden wir drei S-förmige Schläfenringe, welche die Gräber in den Verlauf des 11. oder in die erste Hälfte des 12. Jahrhunderts bestimmen. Die Gräber, vermutlich der Bestandteil eines grösseren Gräberfeldes störten die Kulturschicht mit Keramikbruchstücken aus der Wende des 9., eventuell dem Verlaufe des 10. Jahrhunderts. Es kamen auch Bruchstücke äneolithischer Keramik vor.

NÁLEZY MLADOHRADIŠTNÍ A STŘEDOVĚKÉ KERAMIKY V LADNÉ (okr. Břeclav)

JOSEF UNGER, Regionální muzeum, Mikulov

Na podzim roku 1972 předal spolupracovník mikulovského muzea A. Černý nálezy střepů, objevených při výkopu sklepa domu č. p. 59 a 60. Zároveň byl proveden povrchový sběr na zahradě domu č. p. 62. Bylo zjištěno, že v západní části dnešní Ladné, nad inundačním terénem řeky Dyje stávala mladohradištní a středověká osada. Nálezy jsou uloženy v mikulovském muzeu př. č. 86/72 a 88/72.

Funde von jungsburgwallzeitlicher und mittelalterlicher Keramik in Ladná (Bez. Břeclav). Im westlichen Teil des heutigen Ladná, oberhalb des Inundationsterrains der Dyje wurden Überreste einer jungsburgwallzeitlichen und mittelalterlichen Niederlassung festgestellt.

ANTROPOLOGICKÝ POSUDEK O KOSTRÁCH Z MLADOHRADIŠTNÍHO POHŘEBIŠTĚ V KUPAŘOVICÍCH

(okr. Brno-venkov)

MILAN ŠILOUKAL, Národní muzeum, Praha

(Tab. 48—49)

K antropologickému rozboru bylo dáno šest mírně poškozených koster, z nichž pouze jediná nebyla pro fragmentárnost a postmortální deformaci měřitelná.

Kostra č. 1 — zlomky kostry nedospělého člověka. Ploché lebeční kosti jsou postmortálně silně deformovány, takže lebku nelze rekonstruovat. Stáří zemřelého je určeno podle stavu prořezání chrupu: v obou čelistech jsou již druhé trvalé stoličky prořezány a je na nich možno pozorovat stopy abraze, ale přitom v horní čelisti ještě neprořezaly plně druhé třenovce. Všechny čtyři horní řezáky jsou výrazně lopatkovitého tvaru. Postkraniální skelet dosud nemá přirostlé epifysy, výška postavy zemřelého byla odhadnuta na základě délky holenních kostí asi na 143—144 cm.

Závěr: pozůstatky nedospělého člověka, zemřelého asi ve věku 12—14 let.

Kostra č. 2 — dobře zachovaná kostra, lebka má však rozbitou basi a silně poškozený obličej.

Lebka má klenuté čelo se slabě vytvořenými tubera frontalia, ale výraznými arcus superciliares a glabellou III. stupně, horní okraj očníce je tlustý. Týl je protažený s protuberantia occipitalis externa IV. stupně, foramina parietalia nejsou vytvořena. Nosní kůstky jsou esovitého profilu, fossa canina je nehluboká, dolní okraj apertura piriformis je anthropinná a spina nasalis IV. stupně, tuberculum marginale není vytvořeno. Brada při laterálním pohledu silně vyčnívá, zdola má výrazný tvar s úzkou přední hranou, úhly dolní čelisti jsou vytočeny do stran. Je vytvořen výrazný torus mandibularis. Chrup je silně obroušen (abrase 3. stupně), skus klešťovitý, v alveolárních výběžcích je 7 alveolů zhojeno po intravitální ztrátě zubu a tři ze zachovaných zubů jsou postiženy velkými kazy. Lebeční švy jsou na lamina interna obliterované, na lamina externa dosud z větší části otevřené.

Pánevní kosti jsou výrazně mužského tvaru s úzkou incisura ischiadica major, oválným foramen obturatum a úzkým angulus subpubicus, sulcus praeauricularis není vytvořen a také ischiopubický index se hodnotou 64 výrazně řadí mezi mužské pánve. Také sternální index (48,6) se řadí mezi mužské hodnoty. Výška postavy 166 cm.

Na páteři pozorujeme posttraumatickou kompresi 12. hrudního obratle s následnou lokalizovanou spondylosou 3. stupně v úseku Th 12 až L 5, mezi Th 12 a L 1 je přemostění. Intervertebrální

arthrosa krční páteře v úseku C 3 až 5. Oboustranná spondylolýza v isthmus oblouku 5. bederního obratle, segment se zachoval. Sekundární kloubní plošky v místě přerušení obratlového oblouku a odpovídající kloubní plošky na hraně mezi *facies terminalis cranialis ossis sacri* a sakrálním kanálem svědčí o delší dobu trvajícím ventrálním posunu — spondylolisthesis. Nepravidelné zbytky osifikací chrupavčitých částí žebel.

Metrická charakteristika lebky: velmi dlouhá, velmi úzká a vysoká, úzký (?) a středně široký obličej i horní obličej v absolutních mírách. V indexech hyperdolichokran, hypsikran a akrokran, eurymetop, leptoprosop a lepten, mesokonch a mesorrhin, ortognat a leptomandibular (podrobné míry jsou uvedeny v připojené tabulce).

Závěr: pozůstatky muže, zemřelého ve věku 40–50 let, robustního leptodolichomorfa.

Kostra č. 3 — jen nepatrně poškozená kostra. Lebka je robustní se švy rostlými na lamina interna a srůstajícími na vnější desce. Čelo je klenuté, nadočnicové oblouky středně silné, tenký až středně silný horní okraj očníce, na obou stranách foramen supraorbitale otevřené. Foramina parietalia nejsou vytvořena. Profil týlní kosti je klenutý, protuberantia occipitalis externa III. stupně, bradavkové výběžky jsou středně velké. Osa očníce je horizontální, nosní kůstky mají konkávní profil. Fossa canina je středně hluboká, spina nasalis IV. stupně, dolní okraj apertury má anthropinní tvar, na pravé lícni kosti je vytvořeno středně velké tuberculum marginale. Brada z profilu mírně ční, zdola tvoří její obrys oblouk, úhly dolní čelisti jsou slabě vytočeny do stran. Zubní oblouk má tvar paraboly, abrase je slabá (I. stupně). Alveoly obou dolních prvních stoliček jsou zhojeny po intravitální ztrátě zubu.

Metrická charakteristika lebky: dlouhá, středně široká a středně vysoká mozkovna, středně vysoký a středně široký obličej, vysoký horní obličej. Mesokran, ortokran, metriokran, stenometop, hyperleptoprosop a lepten, mesokonch a mesorrhin, ortognat. Výška postavy byla vypočítána na 170 cm (velká).

Závěr: pozůstatky muže, zemřelého ve věku mezi 30 až 40 léty, leptodolichomorfi.

Kostra č. 4 — silně poškozená kostra. Z lebky je poměrně dobře zachována obličejová část, ale rozbitá base a týl. Lebka má dosud zcela otevřené švy, čelo je strmé s výraznými tubera frontalia, nadočnicové oblouky jsou ploché, glabella II. stupně, horní okraj očníce ostrý, foramen supraorbitale je na obou stranách otevřeno. Foramen parietale je vytvořeno na obou stranách. Osa očníce je silně skloněna, nosní kůstky mají výrazně konkávní profil, fossa canina je středně hluboká, spina nasalis 3. stupně, dolní okraj apertury je anthropinního tvaru. Na obou lících kostech je vytvořeno slabé tuberculum marginale, brada mírně ční, úhly mandibuly jsou rovné, zdola má dolní čelist obloukovitý obrys. Zuby jsou jen slabě obroušeny (abrase I. stupně), zachované zuby bez kazů a alveoly bez zhojení po intravitálních ztrátách.

V oblasti přechodu těla pravé kyčelní kosti do její lopaty se ploše vyklenuje vertikálně orientované nepravidelně pruhovitá periostosa. Laterálně a kraniálně se od ní táhne úzký hřebinkovitý lem, který obloukovitě ohraničuje mediální partii lopaty. Pravé *facies auricularis* chybí obvyklý kloubní povrch, spongiosa kosti je v této oblasti obnažena a vytváří hladkou ploše konkávní plošku. Kostní struktura nevykazuje v rtg obrazu známky patologické přestavby ve smyslu kostní destrukce anebo osteosklerotického kostního procesu. Z nálezu lze usuzovat na periostosu kyčelní kosti vpravo, která nejspíše vznikla jako reakce na chorobný proces v sousedství kyčelní kosti (záněť?). Popsanou změnu na *facies auricularis* není možno jednoznačně vysvětlit. Pánevní kosti mají ženský tvar se širokou incisura ischiadica, vlevo je vytvořen sulcus praeauricularis. Výška postavy byla vypočítána na 157,5 cm (nadstřední).

Metrická charakteristika lebky: dlouhá, středně široká (?) a vysoká mozkovna, středně široký obličej, krátký obličej i horní obličej. Mesokran, hypsikran, metriokran, metriometop, hypereuryprosop a euryen, mesokonch a hyperchamaerrhin, mesognat.

Závěr: pozůstatky ženy, zemřelé asi ve věku 30 až 40 let, gracilní eurybrachymorf.

Kostra č. 5 — mírně poškozená gracilní kostra, z lebky se zachovala mozkovna a dolní čelist, horní obličej zcela chybí; lebeční švy jsou zcela otevřené. Čelo je strmé s výraznými tubera frontalia, arcus superciliares zcela ploché, glabella I. stupně, horní okraj očníce je ostrý, na pravé straně je foramen supraorbitale otevřené, vlevo uzavřené. Foramina parietalia nejsou vytvořena. Týl je klenutý, protuberantia occipitalis externa II. stupně. Bradavkové výběžky jsou malé. Úhly dolní čelisti jsou slabě stočeny dovnitř, brada mírně ční, zdola má brada tvar s úzkou přední hranou. Chrup v dolní čelisti je jen slabě obroušen (abrase I. stupně). v obou sedmičkách jsou kazy, osmičky jsou retinované.

Pánevní kosti mají širokou incisura ischiadica a oboustranně je vytvořen slabý sulcus praeauricularis. Hřebeny kyčelních kostí nejsou zcela přirostlé.

Metrická charakteristika lebky: středně dlouhá, úzká a středně vysoká mozkovna. Brachykran, hypsikran, metriokran, eurymetop, leptomandibular.

Závěr: kostra ženy, zemřelé ve věku mezi 20 a 30 léty, gracilní brachymorf.

Kostra č. 6 — velmi silně poškozená kostra. Lebka s otevřenými švy má strmé čelo s výraznými tubera frontalia, ploché nadočnicové oblouky a glabellu II. stupně, horní okraj očníce je tenký. Týl je klenutý, protuberantia occipitalis externa II. stupně. Bradavkové výběžky jsou malé. Chrup

je slabě obroušen (abrase 1. stupně), všechny osmičky jsou retinované, alveoly po horní levé a dolní pravé sedmičce jsou zhojeny po intravitální ztrátě zubu.

V lambdě je vytvořena os apicis.

Pánevní kosti jsou typicky ženského tvaru se širokou incisura ischiadica major a trojúhelníkovitým foramen obturatum, angulus subpublicus je široce rozevřený, na levé straně je vytvořen sulcus praeauricularis. Také ischiopubický index se svou hodnotou (75) jasně řadí mezi ženské pánevní kosti.

Metrická charakteristika lebky: dlouhá, úzká a středně vysoká mozkovna, široký obličej a středně vysoký horní obličej. Dolichokran, chamaekran, metriokran, hyperlepten, leptorrhin, ortognat.

Závěr: kostra ženy, zemřelé ve věku mezi 20 a 30 lety, gracilní leptodolichomorfní.

Ze šesti koster, nalezených při výzkumu v Kupařovicích, bylo tedy možno připsat dvě mužům, tři ženám a jedna kostra patřila nedospělému ve věku mezi 12 a 14 léty. Obě mužské kostry byly výrazně leptodolichomorfní, z ženských lebek byla jedna také leptodolichomorfní, jedna naopak eurybrachomorfní a u třetí bylo možno zjistit pouze brachymorfii (obličej se nezachoval).

Míra a indexy lebek z Kupařovic

Číslo lebky	2	3	4	5	6
Pohlaví	muž	muž	žena	žena	žena
Stáří	40–50	30–40	30–40	20–30	20–30
největší délka lebky (1)	193	188	176	167	180
délka base (5)	117	103	90	89	90
šířka lebky (8)	131	143	140?	136	134
nejmenší šířka čela (9)	97	93	95	97	—
největší šířka čela (10)	115	114	—	114	—
biaurikulární šířka (11)	—	119	—	109	113
biasteriální šířka (12)	—	116	—	114	—
výška lebky (17)	147	137	135	128	124
nadušní výška lebky (20)	—	115	—	110	107
obvod lebky (23)	526	526	—	490	508
příčný oblouk (24)	—	319	—	305	295
podélný oblouk (25)	380	378	—	363	375
čelní oblouk (26)	136	131	135	131	126
temenní oblouk (27)	127	134	—	123	122
týlní oblouk (28)	116	113	—	108	128
čelní tětíva (29)	118	114	116	111	110
temenní tětíva (30)	115	118	—	111	108
týlní tětíva (31)	98	91	—	88	101
úhel čela (32)	—	84	—	—	—
kapacita (Welcker I) (38)	1547	1518	1396	1224	1240
délka obličeje (40)	108	100	92	—	88
šířka horního obličeje (43)	—	—	100	—	—
biorbitální šířka (43/1)	96	94	93	—	—
bizygomatická šířka (45)	125?	128?	124	—	132?
šířka středního obličeje (46)	89	—	90	—	84
výška obličeje (47)	118	123	99	—	—
výška horního obličeje (48)	71	75	58	—	65
interorbitální šířka (50)	—	—	18	—	—
šířka očníce (51)	40	41	40,5	—	—
výška očníce (52)	33	33	31	—	—
šířka nosu (53)	25	26	26	—	23
výška nosu (54)	51	54	44	—	40
nejmenší šířka nosu (57)	8,5	6,4	6,2	—	—
šířka kondylů mandibuly (65)	119	—	—	—	—
bigoniální šířka (66)	92	—	—	91	—
délka mandibuly (68)	71	—	—	61	—
výška brady (69)	37	36	27	29	—
výška ramene mandibuly (70)	75	66	68	—	—
šířka ramene mandibuly (71)	29	25	31	—	—
úhel profilu (72)	—	87	—	—	—
úhel nosního profilu (73)	—	90	—	—	—
úhel profilu alveolů (74)	—	80	—	—	—
úhel ramene mandibuly (79)	120	137	—	131	—
frontální hloubka (IOW-n)	23,2	20,5	14,2	—	—
hloubka maxilly (GB-ss)	20,5	—	24,8	—	—
hloubka nosního kořene (SS-n)	5,2	6,2	3,7	—	—

Indexy:

délkoširkový (I 1)	67,8	76,1	79,6	81,4	74,4
délkovýškový (I 2)	76,2	72,9	76,7	76,7	68,8
širkovýškový (I 3)	112,2	95,8	96,4	94,2	92,5
transvers. frontopariet. (I 13)	74,1	65,1	67,8	71,3	—
obličejce (I 38)	94,4?	96,1	79,8	—	—
horního obličejce (I 39)	56,8?	58,7	46,7	—	63,6
očnice (I 42)	82,5	80,5	76,6	—	—
nosní (I 48)	49,0	48,2	59,1	—	46,8
alveolární (I 60)	92,3	97,2	102,3	—	97,7
frontomandibulární (Škerlj)	94,8	—	—	93,8	—

Poznámka:

¹ Výzkum Č. Stani v roce 1970. Č. Staňa, Mladohradištní pohřebiště v Kupařovicích (okr. Brno-venkov), PV 1970, 55—56.

*Anthropologisches Gutachen über Skelette aus dem jungburgwallzeitlichen Gräberfeld in Kupařovice (Bez. Brno-venkov)*¹. Für die anthropologische Analyse hat man sechs mässig beschädigte Skelette übergeben. Zwei von diesen konnte man Männern zuschreiben, drei Frauen und ein Skelett gehörte einem Minderjährigen im Alter zwischen 12 und 14 Jahren an. Beide Männerskelette waren markant leptodolichomorph, von den Frauenschädeln war einer auch leptodolichomorph, der zweite eurybrachymorph und bei dem dritten konnte man nur eine Brachymorphie feststellen (Gesicht blieb nicht erhalten). Die eingehenden Masse der Schädel sind auf der beigelegten Tafel angeführt, wo die Masse nach Martin nummeriert sind.

Interessant war der Befund auf dem Skelett Nr. 2; die beiderseitige Spondylolyse im Isthmus des 5. Lendenwirbels führte zu einer ventralen Verschiebung — Spondylolisthese. Dafür zeugen die neugebildeten Gelenkflächen an der Stelle Unterbrechung des Wirbelbogens und auf der korrespondierenden Stelle des Kreuzbeins. Ausser diesem konnte man auf demselben Skelett eine intervertebrale Arthrose der Halswirbelsäule im Abschnitt C 3—5, eine posttraumatische Kompression des 12. Brustwirbels mit einer darauffolgenden lokalisierten Spondylose im Abschnitt Th 12 bis L 5 beobachten, welche zwischen Th 12 und L 1 einen überbrückenden Charakter hat. Auf dem rechtsseitigen Hüftbein des Skelettes Nr. 4 ist eine unregelmässige Periostose, welche am ehesten als Reaktion auf einen pathologischen Prozess in der Nachbarschaft entstand (Entzündung?); die Veränderungen auf der anliegenden Facies auricularis kann man nicht eindeutig erklären.

ANTROPOLOGICKÝ POSUDEK O MLADOHRADIŠTNÍCH LEBKÁCH ZE SKALICE¹ (okr. Znojmo)

MILAN STLOUKAL, Národní muzeum, Praha

Pohřeb č. 1 — zachovaly se jen zlomky stehenních kostí, pánevních kostí a levé kosti vřetenní. Jde jasně o pozůstatky plně dospělého člověka. Určení pohlaví zemřelého je obtížné, je možno soudit pouze na základě výrazné robusticity zlomků, velké hlavice femuru a podle toho, že na levé pánevní kosti není vytvořen sulcus praeauricularis (pravostranná část se nezachovala) — vše to svědčí spíše pro muže.

Závěr: muž?, dospělý.

Pohřeb č. 2 — zachovala se silně poškozená lebka a zlomky postkraniálního skeletu. Mozkovna je poměrně dobře zachována, z obličejové části jsou zachovány jen části. Šupina čelní kosti je klenutá, glabella III. stupně, výrazné nadočnicové oblouky, horní okraj očnice tlustý. Protuberantia occipitalis externa rovněž III. stupně, týl je mírně vyklenutý, bradavkové výběžky velké. Dolní čelist má rovné úhly, brada mírně vyčnívá, při pohledu zdola má obrys oblouku.

Chrup je silně obroušen (abrase 3.—4. stupně), zejména obě horní trojky a čtyřky jsou obroušeny až ke kořeni. Alveoly po dolních stoličkách jsou zhojeny po intravitální ztrátě zubů.

Lebeční švy jsou na lamina interna zcela obliterovány, na lamina externa plně otevřené, je patrná v celém rozsahu zachovaná sutura metopica:

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1972

Vydává: Archeologický ústav ČSAV v Brně, sady Osvobození 17/19

Odpovědný redaktor: Akademik Josef Poulik

Redaktoři: Dr. A. Medunová, dr. J. Meduna, dr. J. Řihovský

Překlady: Dr. R. Tichý, E. Tichá

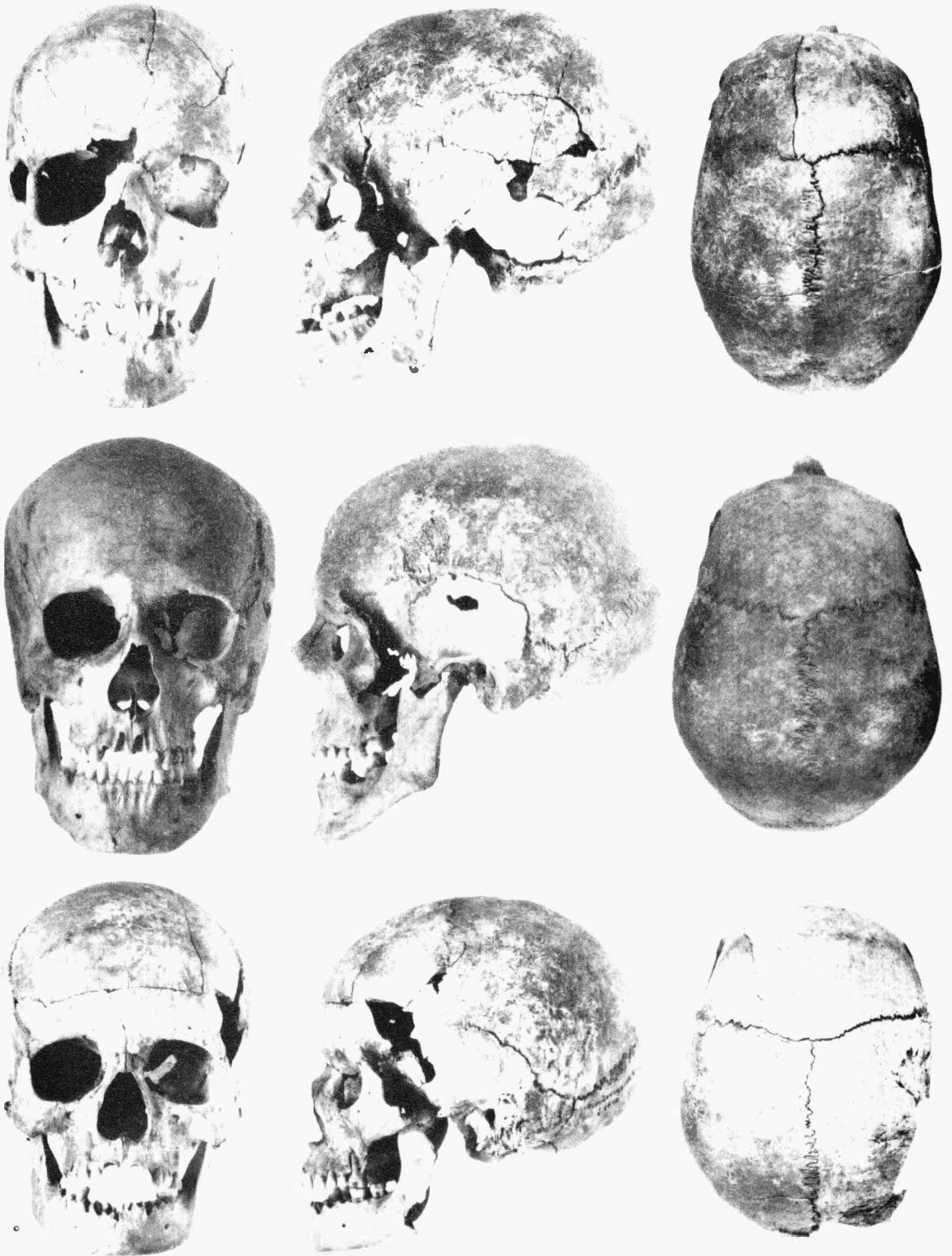
Kresby: Doc. dr. B. Klíma, M. Bálek, A. Životská

Na titulní obálce: laténská spona z Rajhradu

Tiskem: Grafia, n. p., Brno, provozovna 04, Gottwaldova 21

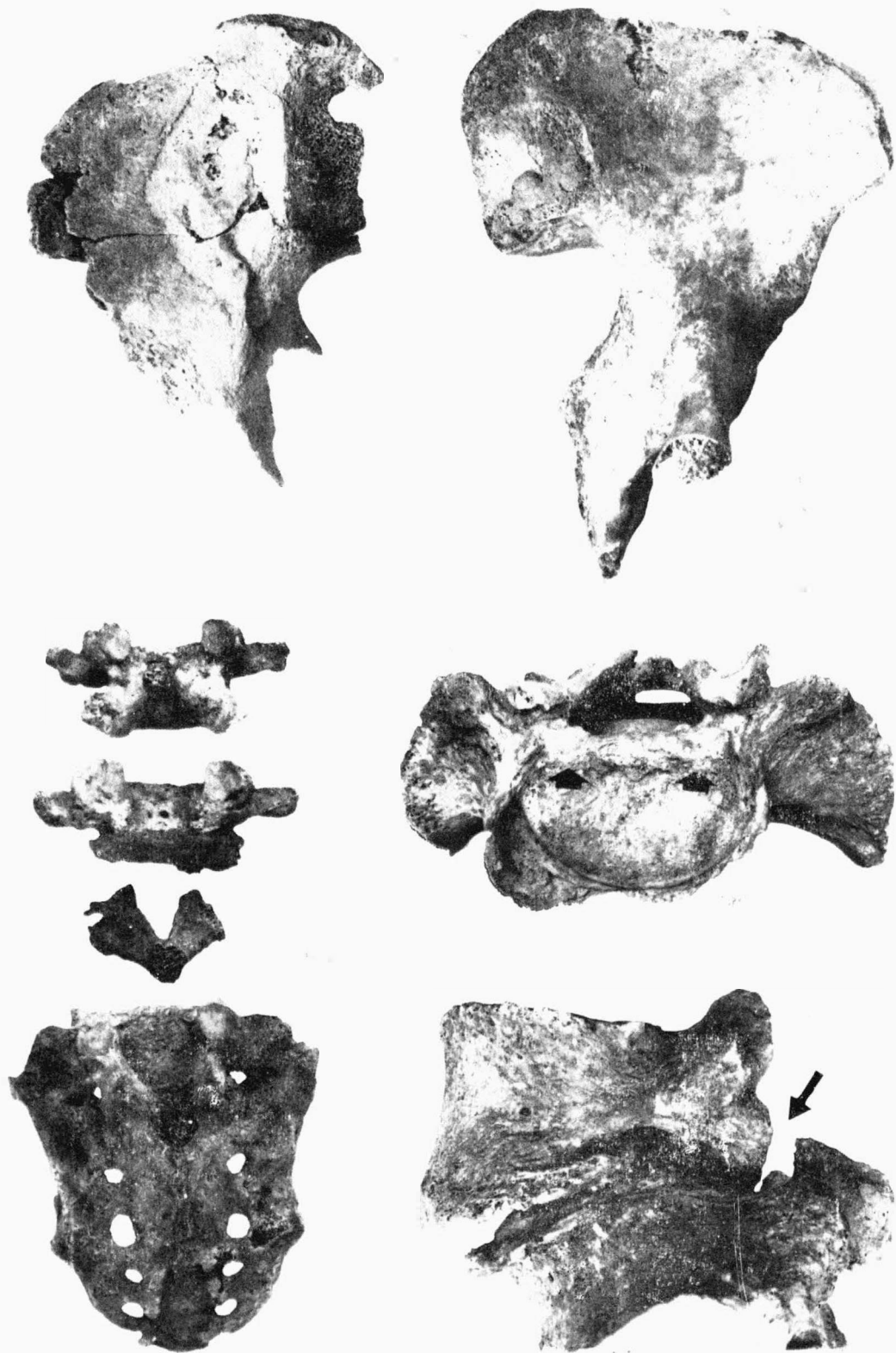
Evidenční číslo ÚVTEI—73332

Vydáno jako rukopis — 450 kusů — neprodejně

Tab. 48

Kupařovice (okr. Brno-venkov). Mladoladistní pohřebiště. Lebky č. 2 (nahore), č. 3 (uprostřed), č. 4 (dole). --
 Jungburgwallzeitliches Gräberfeld. Schädel Nr. 2 (oben), Nr. 3 (inmitten), Nr. 4 (unten).

Tab. 49

Kupařovice (okr. Brno-venkov). Mladohradištní pohřebiště. Nahoře periostosa pravé kyčelní kosti a plochá usura pravé facies auricularis u kostry č. 4. Dole vlevo poslední dva bederní obratle a křížová kost kostry č. 2 s oboustrannou spondylosou oblouku L5 a spinou bifidou S1. Detailní snímky vpravo ukazují oblast lisy oblouku L5 a deformační zadního horního okraje těla S1, následně vzniklou při ventrální olisthese L5. Pokročilá deformační spondylosa sousedících okrajů L5 a S1. — Jungburgwallzeitliches Gräberfeld. Oben Periostose des rechten Hüftbeines und flache Usur der rechten Facies auricularis bei Skelett Nr. 4. Unten links die letzten zwei Lendenwirbel und Kreuzbein des Skelettes Nr. 2 mit beiderseitiger Spondylose des Wirbelbogens L5 und mit Spina bifida S1. Die Detailaufnahmen rechts zeigen die Region der Lyse des Wirbelbogens L5 und die Deformation des hinteren oberen Körperendes S1, sekundär durch die ventrale Olisthese L5 entstanden. Fortgeschrittene Deformationsspondylose der Nachbarränder L5 und S1.